ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

1/3-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

1/3-сан *2024*

март

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ
Сапардурды АБАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Шохида ИСТАМОВА
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Камаладин МАТЯКУБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаҳҳор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Вохид КАРАЕВ
Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSIYALARNI JORIY ETISHNING O'ZIGA XOS IMKONIYATLARI

Eshmanova N.N., Matupayeva Sh.Z.
CHDPU katta o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: ta'lim, boshlang'ich, tarbiya, innovatsiya, mazmun, bilim, shakl, tushuncha, ko'nikma, malaka, yondashuv.

Ключевые слова: образование, начало, воспитание, инновация, содержание, знания, форма, понятие, умение, квалификация, подход.

Key words: education, beginning, upbringing, innovation, content, knowledge, form, concept, skill, qualification, approach.

O'zbekiston boshlang'ich ta'lim tizimiga innovatsiyalarni tatbiq etish jarayoni 2017 yildan boshlab kuchaytirildi. Bundan maqsad boshlang'ich ta'lim jarayonining samaradorligiga tezkor erishishdir. SHu sababli bizning yondashuvimizga ko'ra, boshlang'ich ta'limga innovatsiyani kiritishda uning tajribadan o'tgan tiplariga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Hozirgi zamon jahon pedagogikasida quyidagi innovatsion tiplarning tajribadan o'tganligi e'tirof etiladi:

Birinchi tip. Bu tipga binoan boshlang'ich ta'limning quyidagi jihatlariga yangilik kiritilishi kerak:

- boshlang'ich ta'limning maqsadi va mazmuniga;
- boshlang'ich ta'limning vositalari, metodlari va texnologiyalariga;
- boshlang'ich ta'limning o'qitish va tarbiyalash jarayoni shakllari va vositalariga;
- o'quvchilarning, o'qituvchilarning va maktab ma'muriyatining faoliyatiga.

Ikkinchi tip. Mazkur tipga ko'ra, boshlang'ich ta'limning quyidagi jihatlariga yangiliklar kiritilishi kerak:

- joylardagi va markazlardagi boshlang'ich ta'lim muassasalarining o'zaro aloqalarini bog'lash;
- boshlang'ich ta'limdagi barcha faoliyatni (o'qitish, tarbiyalash va h.k.) yagonalashtirish;
- boshlang'ich ta'lim tizimini yagona va tipik modulga aylantirish;

Uchinchi tip. Bu tipga ko’ra, boshlang’ich ta’limda quyidagilarga yangiliklar kiritilishi kerak:

- an’anaviy boshlang’ich ta’lim mazmunini butunlay o’zgartirish;
- boshlang’ich ta’limga turli xorijiy tajribalarni kiritish;
- boshlang’ich ta’limning asoslarni o’zgartirish.

To’rtinchi tip. Bu tipga ko’ra, boshlang’ich ta’lim jarayoniga quyidagi omillar hisobga olinib yangiliklar kiritilishi kerak:

- mamlakat, hududlar, shaharlar, tumanlar va qishloqlarning ehtiyojlarini ijtimoiy buyurtma sifatida qabul qilish;
- ta’limga oid yangi me’yoriy – huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi;
- ilm-fanning inson to’g’risida yangi yutuqlariga erishganda;
- o’qituvchilarning ijodiy yangiliklari asosida.

Mazkur tiplarning amaliyotda qo’llanishi o’qituvchilar va ilmiy pedagog olimlarning tavsiyalariga binoan amalga oshadi. SHu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilari boshlang’ich ta’limga innovatsiyalarni joriy etishning turli tiplarini o’zlashtirishi taqozo etiladi.

Boshlang’ich ta’limda innovatsiyalarni joriy etish uchun quyidagi omillar mavjud bo’lishi kerak:

a) boshlang’ich ta’limga davlat moliyaviy xarajatlarining ko’p bo’lishi;

b) boshlang’ich ta’limning me’yoriy-huquqiy asoslari mavjud bo’lishi;

v) innovatsion fikrlovchi boshlang’ich sinf o’qituvchilari va murabbiylarining yetarli darajada bo’lishi;

g) boshlang’ich ta’limni eng zamonaviy texnik jihozlar bilan jihozlanishi.

Boshlang’ich ta’limda innovatsiyani amalga oshirish ko’p hollarda o’qituvchilarning faoliyatiga bog’liq bo’ladi. Bu borada bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarining innovatsion bilim, ko’nikma va malakalarini kuchayitirish maqsadida Chirchiq davlat pedagogika universiteti viloyatdagi maktablarda “Maktab-laboratoriya” innovatsion tizimini yo’lga qo’ydi. Mazkur tajriba keyingi yillarda butun Respublikamiz bo’ylab ommalashmoqda.

XX asrning 2-yarmidan boshlab dunyo mamlakatlari boshlang’ich ta’lim tizimida yangi innovatsion muassasalarni shakllantirish tajribalari yuzaga keldi. Bu o’rinda ana shu tajribalarning eng muhimlariga e’tiboringizni tortamiz.

1. Erkin boshlang’ich ta’lim maktabi. Bu innovatsion maktab Germaniyada tashkil etilgan bo’lib, u internat ko’rinishida faoliyat yuritiladi. Mazkur maktabda o’quvchilar erkinlik tamoyillari va fuqarolarningg o’zaro hamkorligi natijasida o’qitiladi. Unda fanlar emas, predmetlar kurslarga bo’linib o’qitiladi.

2. Mehnat boshlang’ich ta’lim maktabi. Mazkur innovatsion maktab SHveytsariya, Avstriya va Rossiyada tashkil etilgan bo’lib, unda asosiy e’tibor o’quvchilarda mehnat ko’nikmasini shakllantirishga va ularni jahon xalqlari

madaniyatlari bilan tanishtirishga qaratiladi. Maktabda o'quvchilarning ixtiyoriyligi ustuvor hisoblanadi.

3. Ochiq boshlang'ich ta'lim maktabi. Bu innovatsion maktab Buyuk Britaniyada tashkil etilgan bo'lib, unda o'quv rejalari va dasturlari o'qituvchilar tomonidan inddividual ishlab chiqiladi. Asosiy e'tibor o'quvchilarning ijodiy fikrlashiga qaratiladi.

4. Yillik yangi boshlang'ich ta'lim maktabi. Mazkur innovatsion maktab AQSHda tashkil etilgan bo'lib, u butun yil davomida faoliyat yuritadi. Ayni paytda, o'quvchilar har 45 kundan keyin 2 hafta ta'tilga chiqishadi. SHu tariqa o'quvchilar butun yil davomida an'anaviy maktablardagidek soatlar hajmida sinfda bo'lishadi.

E'tibor berilsa, dunyoning har bir mamlakati o'z ehtiyojlari va imkoniyatlaridan kelib chiqib, boshlang'ich ta'limga innovatsiyalarni tatbiq etgan.

O'zbekiston sharoitida boshlang'ich ta'limga innovatsiyalarni tatbiq etish uchun quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

– jamiyat talablaridan kelib chiqib boshlang'ich ta'lim asoslariga o'zgartirishlar kiritish;
– innovatsion texnologiyalar bilan qurollangan boshlang'ich sinf o'qituvchilari ko'lamini kengaytirish;
– boshlang'ich ta'limga innovatsiyalarni tatbiq etishni qat'iy monitoring qilib borish.

Shunday qilib boshlang'ich ta'limda innovatsiya mazmuni o'ziga xos xususiyatlarga egadir.

Adabiyotlar:

1. R.A.Mavlonova, D.Abdurahimova. Pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – T.: Fan va texnologiya. 2012-yil.
2. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. Darslik. – T.: "Iqtisod-moliya", 2011. - 425 b.
3. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. //Ped. fanlari dokt. ilmiy dar. uchun diss. – T.: 2007.- 305 b.
4. Djumaeva S. Ijtimoiy va pedagogik nizolar: mohiyati va bartaraf etish yo'llari. //Metodik qo'llanma. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2011. – 82 b

РЕЗЮМЕ

shbu maqolada hozirgi kunda boshlang'ich ta'limda joriy etishning didaktik imkoniyatlari ko'p hollarda o'qituvchilarning faoliyatiga bog'liq bo'lganligi va bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining innovatsion bilim, ko'nikma va malakalarini kuchayitirish omillari tahlil qilinib, mazmuni ochib berilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье проанализировано и раскрыто содержание того факта, что дидактические возможности внедрения в настоящее время в начальном образовании во многом зависят от деятельности учителей и факторов укрепления инновационных знаний, умений и навыков будущих учителей начальных классов.

SUMMARY

This article analyzes and reveals the content of the fact that the didactic possibilities of implementation currently in primary education largely depend on the activities of teachers and factors for strengthening innovative knowledge, skills and abilities of future primary school teachers.

Nurmatova I.T. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatini tashkil etish uslubi 491
Jabborova O.M., Kamolova F.K. Boshlang‘ich ta’limda individual metodikadan foydalanish mazmuni 496
Sayliyeva M. M. Boshlang’ich sinf o’quvchilarining gumanitar fanlar turkumimi o’qitish jarayonida kreativlik ko’nikmasini shakllantirish 504
Eshmanova N.N., Matupayeva Sh.Z. Boshlang’ich ta’limda innovatsiyalarni joriy etishning o’ziga xos imkoniyatlari 508
Mamatova A.M. O‘zbekistonda tarbiya masalasining yangi idroki 511
Tilavova S.B. STEAM yondashuvi asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ekologik kompetensiyasini rivojlantirish 517
Usmanova Q.S. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ta’limning keyingi turlariga tayyorlash asoslari va tizimi 522
Mambetaliyev Q.A. Boshlang’ich sinf o’quvchilarini tanqidiy fikrlashga o’rgatishning pedagogik asosi 525
Xo‘jamiyarov S.Ch. Maktabgacha yoshdagi bolalarning mas’uliyat hissini shakllantirishda tarbiyachi va ota-onalar hamkorligining ahamiyati 529
Турумбетова З.Ю. Maktabgacha yoshdagi bolalarning xulq-atvorining shakllanishida nutqiy faoliyatning o’rni 535
Xamidjonova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda innovatsion fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishning ahamiyati 539
Bo‘riyeva T.A. Bolalarning tabiatga oid tadqiqiy-ijodiy ko‘nikmalarni shakllantirish jarayonida tarbiya turlarini rivojlantirish metodikasi 544
Tirkashov M. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarida axborot-tahliliy yondashuv asosida empirik tushunchalarni shakllantirish metodlari 549
Berdiyev B. R. Matematika darslarida kombinatorika elementlari, mantiqiy masalalar yechishga o‘rgatish metodlari 553
Keldiyarova V.B. Konstruksiyaviy usullar orqali bolalarda ko‘rgazmali-obrazli tafakkurni shakllantirish 557
Keldiyorova M.F. Yosh mutaxassislarning kasbiy adaptatsiyasi jarayoniga tayyorlash 562
Yakubova G.L. Rasmiy va norasmiy ta’limning integratsiyasi asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy munosabatini shakllantirish metodikasi 567
Ashirova S.B. Bo‘lajak maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishning metodik ta’minoti 571
Tilavova N.T. Montessori metodikasida bolalarga ekologik tarbiya berish 576
Nazirov U.Q. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini kasbiy rivojlantirishning ilmiy-pedagogik jihatlari 581
Eshchanova G .O., Jumaniyozova N. F. Boshlang‘ich sinf o‘qish va matematika darslarida interfaol usullardan foydalanishga zamonaviy yondashuv 585
Rasulova Z. O‘yinlar vositasi asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish – didaktik zaruriyat sifatida 591
Ravshanqulova D.R. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarni turizm vositasi orqali ma’naviy-ahloqiy sifatlarini shakllantirish 595
Eshchanova G .O., Boltayeva M.I. Boshlang‘ich ta’limda sinfdan tashqari o ‘qish darslarini tashkil etishga zamonaviy yondashuv 601
Shabbazova D.R. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kommunikativ kompetensiyani shakllantirishning ahamiyati 605
Xoliyeva S.R. Boshlang`ich sinf o`quvchilariga tabiiy fanlarni o`qitishda kreativlikni rivojlantirish 610
Shermatova U.Sh. Boshlang‘ich sinflarda ekologik ta’limni rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari 613
Shermatova U.Sh. Boshlang‘ich sinflarda ekologik ta’limni rivojlantirish metodikasi 618
Ne’matova D.B. Mantiqiy masalalar orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijodiy fikrlashni rivojlantirish 623